

STORTINGET

Representantforslag 118 S

(2018–2019)

fra stortingsrepresentant Une Bastholm

Dokument 8:118 S (2018–2019)

Representantforslag fra stortingsrepresentant Une Bastholm om en politikk for et sunnere og mer bærekraftig kosthold til beste for mennesker og miljø

Til Stortinget

Bakgrunn

Nordmenns kosthold har endret seg dramatisk de siste 40 årene. Målt per person spiser man langt mer frukt og grønt nå enn i 1979, og kjøttforbruket har vokst med 30 prosent i perioden. Samtidig har forbruket av blant annet fisk og poteter falt.

Ved behandlingen av jordbruksoppgjøret har Stortinget de siste årene lagt vekt på at økt matproduksjon så langt som mulig skal skje på norske ressurser. Skal en få til det, må landbrukspolitikken legges om. Å produsere stadig mer kjøtt basert på importerte fôrråvarer, bidrar verken til økt global matproduksjon eller økt nasjonal matsikkerhet. Det må iverksettes tiltak for å øke produksjonen av, og vri etterspørselen mot, norskprodusert korn, frukt og grønt.

Nordmenn spiser 40 prosent mer kjøtt enn verdensgjennomsnittet. Det er uheldig både for både miljø, matsikkerhet, folkehelse og dyrevelferd. Et lavere kjøttforbruk vil føre til at færre rammes av livsstilssykdommer. Det vil også frigjøre jordbruksarealer man kan bruke til å dyrke mer korn, frukt og grønt, og dermed til at en utnytter jordbruksarealene mer effektivt enn om man dyrker dyrefôr. Mer kjøttproduksjon betyr ofte mer intensive driftsformer, der dyras muligheter til naturlig utfoldelse begrenses.

Norge har tre prosent jordbruksareal. Bare én prosent av dette er egnet til korndyrking. Hvor stor andel av de resterende to prosentene som er egnet for annen vegetabilsk matproduksjon, er omdiskutert, men en del av arealene er ikke egnet for annet enn å dyrke gras. Derfor er det ingen tvil om at Norge må ha beitedyr for å utnytte landets jordbruksareal best mulig. Men husdyrholdet bør være grovfôrbasert, og man kan ikke ha flere husdyr enn det er ressursgrunnlag for.

Skal nordmenns kosthold endres i tråd med offisielle kostråd samtidig som man opprettholder en høyest mulig selvforsyningsgrad, trengs det tiltak både på produksjons- og etterspørselssiden. Norge har gode forutsetninger for å drive et bærekraftig jordbruk basert på lokale, fornybare ressurser. Landet har store utmarksressurser, god dyrehelse og driver et mindre intensivt jordbruk enn mange andre land. Men skal man utnytte landets ressurser best mulig, trengs det en jordbrukspolitikk som stimulerer til mer produksjon av vegetabilsk mat. En slik politikk vil også bidra til at Norge oppfyller sine forpliktelser i FNs bærekraftsmål 2 om å «utrydde sult, oppnå matsikkerhet og bedre ernæring, og fremme et bærekraftig landbruk».

Forslagsstiller fremmer derfor her 15 forslag som vil bidra til økt produksjon og forbruk av plantebasert mat produsert i Norge. Forslagene bygger opp under FNs bærekraftsmål 2 ved at de vil gjøre det lettere for bønder å produsere sunn og miljøvennlig mat, og ved at de vil gjøre det enklere for forbrukere å spise sunt og bærekraftig.

Matproduksjon er mer enn landbruk. Norge er en fiskeri- og havbruksnasjon, og sjømat spiller en viktig rolle i et bærekraftig kosthold. Forslagene i dette dokumentet berører imidlertid ikke sjømatnæringen. Forslagsstiller viser til Miljøpartiet De Grønnes forslag om

en ekte miljøreform i oppdrettsindustrien, Dokument 8:247 S (2017–2018).

Folkehelse og samfunnsøkonomiske gevinster av å følge offisielle kostråd

Helsedirektoratet anbefaler et variert kosthold med mye grønnsaker, frukt og bær, grove kornprodukter og fisk, og begrensede mengder bearbeidet kjøtt, rødt kjøtt, salt og sukker. For å spise i tråd med kostrådene må norske menn og kvinner i snitt spise 82 prosent mer frukt, mer enn dobbelt så mye grønnsaker, 45 prosent mer fullkorn og 22 prosent mindre rødt og bearbeidet kjøtt enn i dag.

Sykdommer som diabetes type 2, hjerte- og karsykdommer, kroniske lungesykdommer og kreft er årsaken til over halvparten av alle dødsfall som skjer før 75 års alder. Usunt kosthold er blant de viktigste risikofaktorene for å få disse sykdommene. Helsedirektoratet har beregnet at norske kvinner og menn i snitt kan få to gode ekstra leveår ved å følge de norske kostrådene.

Helsedirektoratets beregninger viser også at den samfunnsøkonomiske gevinsten av at befolkningen følger kostrådene, er enorm. Usunt kosthold koster samfunnet anslagsvis 154 mrd. kroner hvert år, ifølge Helsedirektoratets rapport «Samfunnsgevinster av å følge Helsedirektoratets kostråd» (2016). Gevinsten ved å øke forbruket av fullkorn, frukt og grønt samt redusere forbruket av rødt og bearbeidet kjøtt i tråd med Helsedirektoratets anbefalinger, er beregnet til om lag 60 mrd. kroner per år.

Nordmenns kjøttforbruk vokste kraftig gjennom 90-tallet og fram til ca. 2008. Etter det har veksten flatet ut, og fra 2016 til 2017 gikk kjøttforbruket svakt ned. Samtidig rapporterer dagligvarekjedene om rekordomsetning av proteinrike vegetarprodukter som kan erstatte kjøtt. Forbruket av frukt, bær og grønnsaker har økt, men bør ifølge Helsedirektoratet øke mer. Økonomiske virkemidler kan bidra til å forsterke trendene.

Det er viktig at sunt og bærekraftig kosthold har en sentral plass i skolen. I dag er Matopedia, som utgis av Opplysningskontoret for egg og kjøtt, det mest brukte skoleverket i mat og helse-faget i grunnskolen. Forslagsstiller ser med bekymring på at en aktør som har som formål å øke omsetningen av kjøtt, har en så sentral plass i den norske skolen.

En av grunnene til at kjøttforbruket i Norge har vokst, er at prisene har falt. En av grunnene til prisfallet er sterk konkurranse mellom dagligvarekjedene på kjøtt. I priskampanjene rundt jul og grillsesongen selger dagligvarekjedene kjøtt til langt under innkjøpspris for å lokke til seg kunder. Ifølge Framtiden i våre hendes rapport «Grønnsaksspiserne sponser kjøttspiserne» (2015) er det sannsynlig at dagligvarekjedene selger kjøtt med tap gjennom hele året i snitt. For å kompensere for tapet må kjedene øke prisene på andre varer.

Flere europeiske land, blant annet Frankrike, har forbud mot salg av mat med tap. Et tilsvarende norsk forbud ble diskutert i NOU 2011:4 Mat, makt og avmakt. Et mindretall i utvalget anbefalte å innføre et forbud mot salg av mat med tap. Forslagsstiller mener det er på tide å revurdere et slikt forbud, begrenset til kjøtt, fordi det kan bidra til et sunnere og mer bærekraftig kosthold med mindre kjøtt og mer plantekost. Mat som er nær ved å gå ut på dato, må unntas fra forbudet for å unngå økt matsvinn.

Sunn mat er miljøvennlig mat, og man kan dyrke mer av den i Norge

Et kosthold med mer fullkorn, frukt og grønt, samt noe mindre rødt og bearbeidet kjøtt, vil være positivt for miljøet i tillegg til folkehelse. I rapporten «Bærekraftig kosthold – vurdering av de norske kostrådene i et bærekraftperspektiv» fastslår Helsedirektoratet at det:

«er det stort samsvar mellom et kosthold som blir anbefalt for å fremme helse og et kosthold som er mer bærekraftig. Et slikt kosthold kjennetegnes blant annet av et høyt inntak av frukt, grønnsaker, grove kornprodukter og et lavt inntak av rødt og bearbeidet kjøtt».

Animalsk mat trenger mer jordbruksareal enn vegetabilsk, og gir som hovedregel høyere klimagassutslipp per produsert enhet. I Norge står jordbrukssektoren for 8,7 prosent av norske klimagassutslipp, og ifølge Norsk institutt for bioøkonomi (Nibio) står husdyrhold for 90 prosent av klimagassutslippene fra sektoren. På ett mål matjord kan det produseres anslagsvis 2,1 tonn grønnsaker, 370 kilo korn, 90 kilo svinekjøtt eller 23 kilo storfekjøtt. Et lavere kjøttforbruk, med påfølgende redusert produksjon, vil derfor frigjøre matjord som man i stor grad kan bruke til å dyrke mat til mennesker.

Regjeringens «Handlingsplan for bedre kosthold 2017–2021» fastslår også at sunt og bærekraftig kosthold ofte er to sider av samme sak. Blant annet nevner handlingsplanen at

«(...) et plantebasert kosthold samt økt inntak av fisk og mindre kjøtt, vil bidra til å nå både helsepolitiske og klimapolitiske mål».

Handlingsplanen inneholder imidlertid, etter forslagsstillers mening, ikke nok relevante tiltak til å endre nordmenns kosthold i sunn og bærekraftig retning.

I Meld. St. 11 (2016–2017) Endring og utvikling – En fremtidsrettet jordbruksproduksjon, slås det fast at landbrukspolitikken har fire overordnede mål: matsikkerhet, landbruk over hele landet, økt verdiskaping og bærekraftig landbruk med lavere utslipp av klimagasser. Målene om matsikkerhet og bærekraftig jordbruk er langt enklere å oppnå hvis nordmenn reduserer sitt kjøttforbruk. Agri Analyse har beregnet at man kan produsere 16 prosent mer mat, målt i energi, ved agrono-

misk optimal utnyttelse av alt tilgjengelig jordbruksareal i Norge. Det innebærer å dyrke mer korn og belgvekster på bekostning av gras i områder som er egnet for det.

Potensialet for økt potet- og grønnsaksproduksjon er større enn potensialet for økt kornproduksjon. Nibio har beregnet at det er mulig å henholdsvis fem- og seksdobble potet- og grønnsaksproduksjonen i Norge, målt i vekt.

Skal Norge kunne ta ut potensialet landet har for økt vegetabilsk matproduksjon, trengs det et sterkere tollvern for en del varer. En overgang fra kronetoll til prosenttoll, som det er rom for innenfor handelsavtalene Norge har forpliktet seg til, vil gi et vesentlig sterkere importvern for blant annet epler, poteter og grønnsaker man har grunnlag for å dyrke mer av i Norge.

I sum vil en kostholdsomlegging i tråd med Helsedirektoratets anbefalinger kunne bidra til en vesentlig høyere selvforsyningsgrad i Norge. Nordlandsforskning har beregnet at 30 prosent lavere kjøttproduksjon i Norge, som er omtrent i tråd med kostholdsrådene hvis forbruket reduseres tilsvarende, kan øke selvforsyningsgraden fra dagens 50 prosent til opp mot 80 prosent. I tillegg vil en frigjøre jordbruksarealer i andre land på grunn av redusert fôrimport, og dermed bidra til økt matsikkerhet også utenfor Norges grenser.

Husdyrholdet må tilpasses ressursgrunnlaget

Jordbruksarealet i Norge utgjør rundt 3 prosent av landarealet. Av dette er i overkant av en tredel egnet for å dyrke vegetabilsk mat. Både for miljø, sysselsetting i distriktene og matsikkerhet er det derfor nødvendig å ha et visst antall husdyr i Norge.

Skal man utnytte landets ressurser optimalt og basere matproduksjonen på norske ressurser, må man imidlertid legge om til et mer ekstensivt husdyrhold. Krav om høy ytelse per dyr har ført til et høyt forbruk av kraftfôr. Det gjelder spesielt drøvtyggere, som spiser om lag 1 million tonn kraftfôr hvert år – på tross av at de i prinsippet kunne levd på grovfôr alene. Til sammenligning spiser norske svin 500 000 tonn kraftfôr i året, mens fjørfe spiser 450 000 tonn.

Å stimulere til økt grovfôrandel og mer beite har en rekke fordeler. Å omdanne gras til menneskemat er god ressursutnyttelse, så lenge det ikke kommer i konflikt med korn- og grøntproduksjon. Utmarksbeite sikrer åpne landskap med høy albedo, som reflekterer mer sollys enn gjengrodde landskap. Høy albedo bidrar til nedkjøling og motvirker dermed global oppvarming.

I dag er kraftfôr billig. Å sende dyr på beite er arbeidskrevende og dyrt. Skal man få en vridning mot mer grovfôrbasert produksjon, trengs det økonomiske virkemidler for å stimulere til mer beite og mer grovfôrbasert produksjon.

Forslag

På denne bakgrunn fremmes følgende

forslag:

1. Stortinget ber regjeringen tallfeste et mål om redusert kjøttforbruk i Norge, minimum i tråd med helsemyndighetenes anbefalinger.
2. Stortinget ber regjeringen fremme forslag om å fjerne merverdiavgiften på frukt og grønnsaker.
3. Stortinget ber regjeringen fremme forslag om å fjerne merverdiavgiften på vegetabilske kjøtterstatninger.
4. Stortinget ber regjeringen fremme forslag om å øke merverdiavgiften på kjøtt fra 15 prosent til 20 prosent, med unntak for økologisk kjøtt og kjøttproduksjon der kraftfôrandelen ikke overstiger 10 prosent av fôret målt i energi.
5. Stortinget ber regjeringen fremme forslag om å forby priskampanjer på kjøtt som innebærer å selge kjøtt med tap. Mat som er nær ved å gå ut på dato, skal unntas fra forbudet.
6. Stortinget ber regjeringen innføre et krav om at offentlige kantiner minst én dag i uka skal servere kun vegetarmat, og alltid ha et fullverdig vegetarisk alternativ.
7. Stortinget ber regjeringen fremme forslag om endring av omsetningsloven § 1, slik at formålet utvides til også å skulle hensynta helse og miljø.
8. Stortinget ber regjeringen fremme forslag om endring av omsetningsloven § 11, slik at andelen midler som overføres til opplysningskontorene via Omsetningsrådet, ikke er bundet til produkttypen avgiftene er krevd inn fra.
9. Stortinget ber regjeringen fremme forslag om å innføre krav til næringsnøytralt læreverk i mat og helse-faget i skolen for å unngå at næringsinteresser får for sterk innflytelse på barns kunnskap om mat.
10. Stortinget ber regjeringen gjøre det mer lønnsomt for norske bønder å produsere korn, olje- og belgvekster samt frukt og grønt, ved å prioritere økt støtte til disse produksjonene over jordbruksavtalen.
11. Stortinget ber regjeringen fremme forslag om å styrke tollvernet på kjøtt, med formål å redusere importen av spesielt storfekjøtt.
12. Stortinget ber regjeringen øke målprisen på korn uten økning i prisnedskrivning for kraftfôr, for å stimulere til mer bærekraftig dyrehold med mindre bruk av kraftfôr, og mer bruk av grovfôr og utmarksbeite.
13. Stortinget ber regjeringen prioritere økt støtte til utmarksbeite over jordbruksavtalen.
14. Stortinget ber regjeringen øke støtten til opplysningskontorene for korn, frukt og grønt for å stimu-

lere til økt etterspørsel etter norskprodusert vegetabilsk mat.

15. Stortinget ber regjeringen gå gjennom tollvernet for poteter, frukt og grønt, og vurdere å fremme forslag

om å endre fra kronetoll til prosenttoll for frukt og grønnsaker som kan dyrkes i Norge, samt poteter.

9. april 2019

Une Bastholm